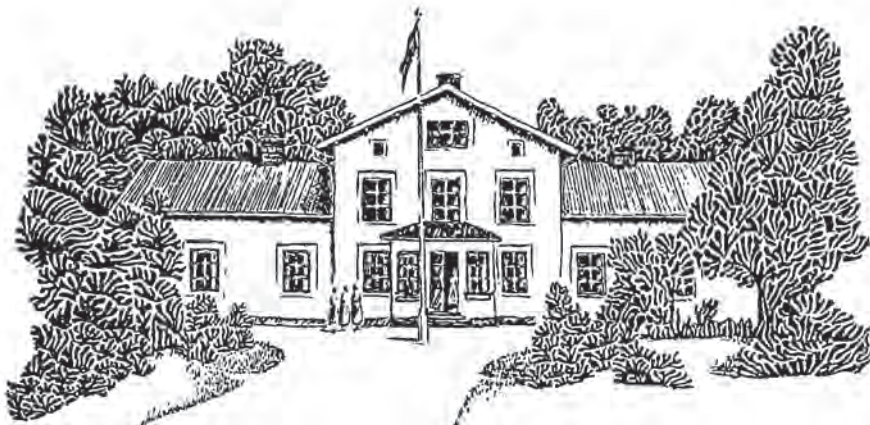

DIALOGEN FORTSÄTTER

”Att komma hem igen”

CASAN

Kulturföreningen Fogelstad

Småskrift nr 10, bilaga till medlemsblad nr 53, december 2010

Kulturföreningen Fogelstad ger ut småskrifter med intressanta texter som kan vara svåra att få tag i på annat sätt. Det här är den nionde småskriften.

Tidigare utgivna är:

Kursprotokoll från sommarkursen 1929 vid Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad (2001)

Ebba Holgersson om medborgarskap i teori och praktik (2002)

Fogelstadtankar (2003)

Räck mej din hand syster, Herta Wirén om Fogelstad och Yvonne Gröning om Herta Wirén (2004)

Kulturföreningen Fogelstad 1995 – 2005, Fogelstad Rediviva, det återuppståndna Fogelstad (2005)

De hemliga rollerna. Ett otidsenligt försök att fånga en glimt av ”den mänskliga faktorn” i vår livssituation av Honorine Hermelin Grønbech (2006)

Till erinran av Doktor Ada Nilsson, faksimil av Fogelstadförbundets minnesskrift från 1964 (2007)

Tidevarvet, en historisk bakgrund och introduktion av Gunilla Domellöf (2008)

Visdomsåldern och andra texter av Honorine Hermelin (2009)

DIALOGEN FORTSÄTTER

”Att komma hem igen”

CASAN

Bilaga till medlemsblad

Carin "Casan" Hermelin

Innehåll

Förord	4
--------------	---

Introduktion av <i>Margareta Broon</i>	5
--	---

I Casan – personen

Bakgrundsfakta och årtal av <i>Margareta Broon</i>	7
---	---

ATT KOMMA HEM IGEN – med Casans dagböcker som bakgrund av <i>Honorine Louise Ugglå</i>	11
---	----

II Casan – skribenten

Casan som journalist i Tidevarvet och Fogelstadförbundet av <i>Margareta Broon</i>	29
---	----

Ur Tidevarvet:

Biskopen, journalisten och våra prenumeranter, 1931:1 . . .	33
Demonstration, 1931:21.	36
Valsöndag, 1934:34.	38

Ur Fogelstadförbundet

Att få nya ögon, febr 1951	41
Om brev och dikt, mars 1953.	44

Ur Dagboksblad och skisser

Skottkärran, febr 1943.	48
Frau Lukesch, maj 1954	50
På Fogelstad, vårkursen 1926, mars 1961	52

Förord

Det fanns en vidare krets, utöver de välkända Fogelstadkvinnorna – den s k konstellationen, som var engagerad i och verkade för Fogelstad. Kulturföreningen Fogelstads styrelse har länge talat om att det vore angeläget att skriva om och aktualisera också denna vidare krets. Den rymmer förvisso många kvinnor som är värda att lära känna men som det inte är så lätt att bli bekant med, för väldigt lite finns skrivet. I detta sammanhang har ofta Carin Hermelin, redaktör för Fogelstads tidningar, nämnts.

Att åstadkomma en småskrift om "Casan" föreföll emellertid vara ett arbetskrävande företag. En sådan borde både berätta om henne ur olika aspekter och låta henne själv komma till tals i sina egna texter. Men också levandegöra hennes personlighet! Hennes insatser i Fogelstadsammanhang vore det kanske inte så svårt att överblicka, inte heller att leta fram Casan-texter. Men vem kunde ge en bild av personen Carin Hermelin? Det var värre! Den som nu gjort detta senare är Honorine Louise Ugglå, Casans systerdotter. Mycket tack vare henne har det blivit en småskrift om Casan.

Med ett varmt tack till Honorine Louise Ugglå överlämnar vi härmed denna kulturföreningens tionde småskrift till medlemmar och andra läsare.

Styrelsen för Kulturföreningen Fogelstad

Introduktion

av Margareta Broon

Historien bakom Honorine Louise Ugglas berättelse måste få komma med. Så här berättar hon:

”Vintern 2008 blev jag uppringd av Margareta Broon, från Kulturföreningen Fogelstad, som undrade om jag hade något material om min moster Carin (Casan) Hermelin 1902 - 1975. Jag hade några år tidigare, vid en bodelning, fått med mig några papperskassar som visade sig innehålla Casans dagböcker från 1919 till 1926 och 1951 till 1972. Vid den upplyftande tanken på att jag kanske kunde bli av med något från min vind på landet svarade jag glatt att Margareta gärna kunde få kassarna. Samtalet avslutades, till min egen förvåning, med att jag lovade att själv skriva något om Casan.

Som framgår ovan saknas Casans dagböcker från mer än två decennier. Efter att ha hört med kvinnohistoriska samlingarna i Göteborg om de fanns där är jag dessvärre övertygad om att hon själv bränt dem.” (Det är alltså dagböckerna från Casans intensivaste Fogelstadår som inte finns bevarade.)

Honorine Louise Ugkla skred till verket med stor grundlighet. Efter att ha tillbragt sommaren 2008 med att läsa igenom alla dagböckerna tog hon på hösten tag i skrivandet, som på nyåret 2009 resulterade i ett manus av originellt och oförutsett slag. Honorine Louise gick nämligen vägen via en skrivarakademi. ”Väl anmäld till kursen ‘Att skriva sitt liv’ fick jag veta, att allt där skulle skrivas i romanform med litterär gestaltning.”

Honorine Louise valde att skriva i jagform. Dagböckerna från 1950-talet ger en ramberättelse och för handlingen framåt. Men i denna ram har hela tiden skjutits in avsnitt, som vidgar framställningen och låter oss lära känna miljöer och människor från andra delar av Casans liv. Hon kommer själv i hög grad till tals i texten, då mycket av den är taget direkt ur hennes dagböcker. Honorine Louise säger: ”Mitt syfte är

att skriva om Casans liv samtidigt som jag vill att läsaren ska få ta del av hennes stora förmåga att uttrycka sig skriftligt.”

Som bakgrund till Honorine Louises porträtt har vi satt in en mer traditionell sammanställning av årtal och biografiska fakta, både om Casans hermelinska bakgrund och om hennes liv och verk. Ett särskilt kapitel berättar om henne som journalist och därmed också hennes Fogelstadinsatser.

Rubriken, ”Att komma hem igen”, har inte satts av författaren. Den är citat ur en av Casans skisser (”Skottkärran”) och valdes för att den först föreföll redaktören vara en bra och träffande överskrift på den berättelse Honorine Louise låtit växa fram. Så småningom blev det allt klarare, att de vardagliga orden var dubbelbottnade. Att de, liksom för den delen också berättelsen, uttryckte något för Casan väsentligt, något som var hållning och val i hennes liv.

Texten är redigerad och förkortad av Margareta Broon.

Bakgrundsfakta och årtal

av Margareta Broon

Familj och bakgrund

Carin Hermelin, alltid kallad Casan, var halvsyster till Honorine Hermelin Grönbech, rektorn och centralgestalten på Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad.

Casan föddes 1902 på östgötska Ulfåsa, som också var Honorines barndomshem. Honorines mor hade dött vid dotterns födelse 1886, och åtskilliga år senare gifte fadern, baron Joseph Hermelin, om sig med Jane von Koch, en yngre släkting till hans första hustru. Carin var andra barnet av så småningom sju i detta äktenskap. 1916 flyttade familjen till Gripenberg i trakten av Tranås.

Den herrgårds- och högreståndsmiljö barnen Hermelin växte upp i utgör givetvis en försvunnen värld, men en intressant och fascinerande sådan, inte minst sedd genom deras, i detta fall Carins, ögon och som bakgrund och inspiration till deras livshållning och senare insatser. Inte minst viktiga för barnen var föräldrarna, båda starka och ovanliga personligheter.

Fadern Joseph Hermelin (1857 – 1938), enligt Honorine Hermelin ”en älskad, krokant och pepparögd fader”, var alltså godsägare, tillika riksdagsledamot för högern i andra kammaren och ansedd som en av de mest konservativa

”Enligt hermelinska vanor” hade han redan från barnsben deltagit i det praktiska arbetet på gården och hade en nära gemenskap med arbetsfolket. Han var en patriark med socialt patos, som månade om sina underlydande och enligt samfälliga källor skapade en anda av samhörighet och trivsel bland gårdens anställda. ”En sådan husbonde får vi aldrig mer,” citerar Casan en av gårdens folk efter faderns död

Han var också ordförande i Sveriges blåbandsförening och en nykterhetspredikant av väldiga mått, som fångade tusentals åhörare vid stora möten i Ulfåsaparken och reste dessutom landet runt och föreläste.

Som person var Joseph Hermelin originell och dominant, smittande vital och entusiastisk och utrustad med en vacker sångröst. Elsa Björkman-Goldschmidt karakteriserade honom som ”en varmt mänsklig, ansvarskännande människa, konstnärligt begåvad och full av förståelse för mänsklig handel ochandel.”

Modern, tjugo år yngre än sin make, blev sina styvbarns, Honorines och hennes bror Göstas, ”osvikligt goda vän” som Honorine säger, och sina egna barns stora föredöme. Carin skildrar i ett ungdomsminne utgången av en konflikt med en av gårdens karlar: ”De skildes, inte som två som har lyckats lura eller tysta en motståndare utan bokstavligen högaktningsfullt.” Och hon tillägger: ”Vi kan bara säga: En fin människa förnekar sig aldrig. Älskade mor, så söt du är!”

Honorine, som var så mycket äldre än sina halvsyskon, kom bara hem över loven, men då fungerade hon som en extramamma. En spännande, kreativ sådan, som bjöd sina småsyskon på nya och ovanliga erfarenheter, t ex genom att ta dem med ut i naturen eller göra världslitteraturens storverk levande för dem genom att berätta.

Den hermelinska familjen utmärktes av stark hemkänsla, ett intensivt familjeliv och stor släktsammanhållning. Tonen av värme, uppskattning och inbördes respekt familjemedlemmarna emellan är inte att ta fel på i Carins texter.

Arbete på gården, högläsning vid kvällslampan, i sällskapslivet musik, lek och t ex dramatiseringar med improvisation – de berömda hermelinska ”bluetterna” - präglade familjelivet. I ett radioprogram menade Casan, att det som utmärkt hennes uppväxt var växelspelet mellan fantasi och praktiskt arbete, mellan påhitt och stor plikt-känsla.

Döttrar undervisades på den här tiden av guvernanter. Till och med flickskolans femte klass hade Casan och hennes systrar alltså sin skola hemma på gården. Sedan fortsatte de i flickskola i Stockholm.

Musikundervisning ingick i en familjeflickas traditionella uppfostran men blev i de starkt musikaliska systrarna Hermelins fall betydligt mer professionell. Barbro utbildade sig till sångerska och Carin

fördjupade sina violinstudier först 1920-21 i Berlin och senare vid konservatoriet i Dresden.

På 1920-talet genomgick Casan också socialpolitiska institutet – det som senare blev socialhögskolan

Fogelstad

Storasyster Honorine var först lärare vid Anna Sandströms skola och senare lärarinneseminarium, men mycket snart kom hennes liv att domineras av ett politiskt engagemang som tog sig uttryck i tidningen Tidevarvet och – framför allt – Kvinnliga Medborgarskolan vid Fogelstad.

Flera av systrarna – liksom också deras mor, Honorines styvmor – deltog i kurser på medborgarskolan. De återkom flitigt i olika sammanhang, t ex fortsättningskurser och sommarmöten, och Barbro och Carin medverkade i alla sammanhang med musik. Barbro var som nämnt sångerska med en djup, fint skolad altstämma och Carin spelade fiol. Carin var också gästföreläsare på kurserna

Det finns ett känt och ofta återgivet foto, föreställande Honorine Hermelin och Ada Nilsson på väg ut på valmöte inför valet 1928. De sitter i Honorines öppna bil ”Billan” – Honorine vid ratten och Ada bredvid henne. I baksätet sitter Barbro och Carin Hermelin. De ska med för att förgylla valmötet med musik. Det är en talande bild. Till medarbetarna hörde alltså Honorines halvsystrar. Lite i bakgrunden, som på bilden, men hängivna Fogelstadsmänniskor och starkt bidragande till skolans miljö och anda.

Det var på Fogelstadkursen 1926 som Casan fick kontakt med Elin Wägner och började medarbeta på tidningen Tidevarvet.

Falun

Joseph Hermelin avled 1938, och hans hustru Jane Hermelin flyttade då upp till sitt barndomshem Hälla utanför Falun. Carin följde med som familjemedlem och stöd.

När Fogelstadförbundets medlemstidning med samma namn

började utges 1944 blev Casan dess redaktör. 1942 hade hon ryckt in som redaktör under ett år för Sveriges Flickors Scoutförbunds ledarblad. Hon var också en tid redaktionssekreterare för Svenska folkskollärarinnornas tidning och medarbetade med artiklar och kåserier i t ex Dagens Nyheter. Hon anlätades ofta som föreläsare och hon medverkade i olika radioprogram.

Efter kriget företog Casan flera utlandsresor, och i början av 50-talet tjänstgjorde hon under tio månader som församlingssystem – socialkurator vid Svenska Victoriaförsamlingen i Berlin.

Också system Ingeborg hamnade i Falun, nämligen som lektor i latin och grekiska vid stadens läroverk. Hon blev dessutom en uppskattad studiecirkel- och reseledare för mängder av bildningstörstande Falubor. Damerna Hermelin utgjorde båda ett välkänt och uppskattat inslag i Faluns kulturliv.

Casan avled i Falun 1975.

Honorines öppna bil "Billan" – Honorine vid ratten och Ada bredvid henne. I baksätet sitter Barbro och Carin Hermelin

Att komma hem igen

av Honorine Louise Ugglå

Falun, Hålla, hösten 1953

Det var igår. Kamante gnållde och ville ut. Jag slångde på mig en gammal sliten överrock, satte på honom kopplet och gick med honom fram genom allén till stora vägen och ner till brevlådorna. Håromdagen hade vår vackra, stiliga collie fått för sig att ge sig ut på en egen liten upptäcktsfård, så idag var det bäst att ha honom i fast förvar i kopplet. Men denna väg som jag gått så många gånger är inte densamma nu, trots Kamantes trygga lufsande och nosande framför mig. Nu är allt annorlunda, sedan brevet kom från Berlin.

Mor och jag skulle sätta oss till bords och åta den vanliga lunch-omeletten, när jag kom tillbaka hem efter att ha hämtat posten. Jag hade förstås omedelbart läst brevet nere vid brevlådan. Men när oset från stekpannan slog emot mig när jag kom tillbaka in, kände jag mig illamående, så jag slet åt mig en plåd och sjönk ner i en för vintern bortglömd solstol på balkongen. Den välbekanta handstilen gjorde mig omtöcknad, jag var tvungen att läsa brevet en gång till och jag gråt.

”Kåra fröken Hermelin! Vi är många som saknar Fröken Hermelin här på Svenska Victoria Församlingen i Berlin. Det är något jag får höra var vecka från församlingens medlemmar, men även från Fru Grossman och Fröken Sundell. Skulle Fröken Hermelin kunna överväga att återta sin tjänst här från den 1 februari? Jag kommer själv att köra bil ner ifrån Stockholm och skulle tycka att det vore mycket angenämt att få ha Fröken Hermelins sällskap. Undertecknat Heribert Jansson, Kyrkoherde.”

Att några skrivna ord kan åndra på så mycket! Att resa ifrån Mor, att göra Hållavistelsen till en parentes, att avbryta något som man hoppats var permanent – och samtidigt är det ju roligt att få komma tillbaka. Allt är omkastat. Att ha Berlin framför sig, inte avslutat bakom sig. Att ha Hålla bakom sig, inte oavslutat framför sig.

Berlin...

Det var bara drygt ett år sedan förra gången jag reste dit ner. Mor, Kamante och Lon, som hade några fria timmar från Läroverket, följde mig till 17.26-tåget. Hösten hade kommit men några dagar tidigare var Mor och jag i skogen och plockade lingon. Det var ingen frost i skog och mark ännu, inte ens på nätterna.

I Stockholm mötte mig lilla rara Bab som så småningom också följde mig till tåget söderut. Jag var ensam i andraklasskupén och hade en snäll konduktör. Efter en lång gråsvart, försenad resa över de nordtyska slätterna ankom tåget Bahnhof Zoo, där den snälle kyrkoherde Jansson mötte med bil.

Kyrkoherden var en för ämbetet ganska ung man i början av 30-årsåldern som hade ett trevligt öppet, vänligt ansikte. Trots hans unga år hade hårfästet börjat krypa litet uppåt i hans annars så tjocka, mörka och vågiga hår. Jag var trött med smala ögon men vid gott mod.

Svenska kyrkan låg alldeles nära min gata, och vid presentationen i kyrkan påföljande morgon fick jag församlingsblad nr 7 oktober 1951 i min hand, där det stod:

”Församlingssystemer

Från och med denna månads mitt kommer församlingen att få en ny arbetskraft, som i vår krets skall utföra en församlingssystemers stora gärning. I församlingens tjänst har tills vidare anställts Fröken Carin Hermelin, Falun, vars lön kommer att bestridas av basarmedel. Fröken Hermelin kommer att hjälpa alla, framför allt gamla och sjuka, i hemmen med vad som kan förekomma, sjukvård, städning, uppköp och dylikt. Till en början besöker hon så många hem som möjligt för att lära känna församlingssborna. Jag vädjar nu till alla att icke tveka att ta denna hjälp i anspråk. När någon önskar hjälp, så meddela det till kyrkan (tel. 87 35 71)”.

Det kändes lite högtidligt att se sitt namn i tryck, men det gjorde mig också påmind om det stora ansvar som låg på mina axlar.

Så var det då!

Mors lite släpande steg i trappan tar mig tillbaka till nuet.

– Mor vad ska jag göra?

– Idag Casan, behöver Du inte bestämma någonting alls

– Men Mor hur kommer Du att klara dig? Vem ska städa, laga mat och hålla dig sällskap och vem ska gå ut med Kamante?

– Oroa dig inte för det nu, svarar Mor, vi hittar nog på någon lösning, bara vi får sansa oss litet.

Jag kände hennes lite knotiga hand på min axel och vi gick tillsammans ner till den väntande omeletten.

Jag har svårt att koncentrera mig. Heriberts förslag är som det gröna på radioapparaten: Först bara en liten punkt, en liten tagg, snart stort runt, uppfyllande hela mitt inre. Jag vill nog. Mor tycker också att det är bra. Men det är snöpligt att bara resa, inte ha tid att stanna längre nu. Jag tänker fram och tillbaka på Berlin. Sover ej så gott, äger inte längre naturen, lugnet, skönheten här. Vad saker är bräckliga!

Efter att ha väntat i över en månad skriver jag i min dagbok: Jag har levat i stor spänning för eventuella Berlin-planer: samtidigt längtar jag efter brev och besked från Heribert, och tycker att det är skönt att få stanna här. Kan inte se någon fullgod lösning för min mammas del om jag reser. Nu är det så långt lidet att jag har börjat sätta mig in i att det inte blir av med Berlin – och det är skönt att inte behöva vänta varje dag på ett revolutionerande brev. Förklaring kommer nog på detta långa dröjsmål.

Idag har livet kommit igång igen: bleka apelsinskyar på den förut så gråa himmelen – sedan lysande sol, milt silverskimmer och utsökta björkvistar mot snön.

– Casan, Mor ropar från tamburen, det är telefon till dig, det är Ing. Min äldsta syster Honorine kallas för Ing.

– Lilla söta Casan, har du hört något nytt från Berlin sedan du fick brevet om nyanställning i februari?

– Nej, ingenting nytt! Jag är nog nästan benägen att tro att det inte blir något av.

– Du ska inte oroa dig, tids nog får du veta om det blir av eller inte men det skadar inte att sysselsätta sig under tiden man väntar.

– Du har så rätt, svarar jag med en djup suck. Jag vill ju så gärna åka men jag kan inte tänka mig hur det ska gå för mamma, hon är alldeles för skör för att bo ensam på Hälla.

– Ja det håller jag med dig om, Casan, men någon lösning blir det, det blir det alltid. Jag har tagit mig friheten att boka in dig att hålla ett föredrag om Tyskland för oss på Fogelstad om en månad.

– Det gör jag gärna, säger jag med litet mer glädje i rösten än förut, men först ses vi väl på Triewaldsgränd i nästa vecka.

– Ja oh ja. Då hinner vi också äta lite middag tillsammans med flickorna, säger Ing.

Lilla snälla Bab är på stationen i Stockholm och möter som vanligt. Vi går över Vasabron mot Riddarhuset. Ett stiligt par passerar oss samtidigt som mannen fäller upp ett paraply och håller över sin unga hustru, som tacksamt ler mot honom. Bab och jag tittar på varandra, vi har talat så mycket att vi knappt märkt att duggregnet nu övergått till kraftigare regn.

– Har Du något paraply med dig? frågar jag

– Nej

– Inte jag heller

– Kom, vi springer, säger Bab och sätter fart med sina stora skor.

Vi stannar till under den trestammade lönnen vid Riddarhuset. Löven i kronan skyddar oss litet grand. Vi tar sikte mot nästa anhalt. När regnet mattats av litet springer vi och ställer oss under kastanjen på Riddarhustorget. Tre slag hörs från Storkyrkan. – Vi måste skynda oss, klockan är redan kvart i åtta, säger Bab. Honorine, Ada och de andra väntar på oss för att äta middag klockan åtta.

Springande tar vi oss upp på Storkyrkobrinken. Det låter lite plaskande på kullerstenarna när vattnet rinner ner för backen i rännilar.

Vi fortsätter Västerlånggatan bort till Järntorget och tar de få extra stegen ner på Triewaldsgränd. Det luktar inte så gott i gränderna så regnet känns välsignat och renande, tycker vi båda.

Uppe hos Dr Ada Nilsson på Triewaldsgränd 2 har några av Fogelstadgruppens medlemmar samlats. Elin Wägner har just dragit ur det sista pappret för dagen ur skrivmaskinen och Honorine sitter och samtalar med Ada. Eftersom Tidevarvets redaktion låg vägg i väg med Adas läkarmottagning och våning var det ofta man gick mellan de två. Tidevarvets redaktion är nedlagd sedan 1936 men vi kallar rummet där vi brukar skicka ut Fogelstadförbundets tidning för redaktionen.

– Där är ni ju! Honorine kommer fram och tar båda mina händer och med sina mörka, intensiva ögon tittar hon på mig och säger: Allt kommer att bli bra ska Du se.

– Är vi färdiga att gå? frågar Ada som samtidigt ställer sig vid fönstret och tittar ut över Kornhamnstorg.

– Det regnar ganska mycket nu, tillägger hon. Ska vi bara helt enkelt gå till Den Gyldene Freden och se om de har något ledigt bord där, så slipper vi gå så långt?

– För en gångs skull ska vi inte äta hos Ada utan bjuda henne på middag, säger Honorine förklarande till de nyanlända.

Alla närvarande bifaller och så traskar vi i väg utrustade med regnkappor, pampuscher och paraplyer. Vi går över Järntorget och passerar den gamla pumpen, svänger in på Österlånggatan och blir i dörren till Den Gyldene Freden välkomnade av en hovmästare som vänligt visar oss till ett trevligt bord.

– Vi måste vänta på Kerstin, säger Honorine, hon sade att hon skulle vara klar strax efter klockan åtta när jag ringde henne på Riksdagen och berättade att vi skulle samlas här.

– Här är jag, säger Kerstin Hesselgren medan hon tar sig fram till bordet.

Det ljusa håret har plötsligt börjat mörkna av allt regnet och några hårslingor har slitit sig ur den vackra frisyren, men Kerstin ser glad och förväntansfull ut.

– Välkommen Kerstin, det finns en stol ledig bredvid Casan, Du kan väl sätta dig där, säger Ada.

– Det gör jag gärna, det var längesedan vi två fick tala med varandra utan att någon av oss måste ge sig iväg, svarar Kerstin med ett varmt leende.

Efter att ha avnjutit en mör och fin kalvstek, vilket var vad de flesta av oss valde ur menyn, börjar en ivrig diskussion om vem eller vilka som ska drista sig till att beställa en dessert. De övriga väntar på sitt kaffe när Kerstin säger:

– Casan, hur kom det sig att Du kom till Fogelstad första gången?’

– Bab och jag hade blivit ombedda av Honorine att spela vid en av de första sammankomsterna. Bab spelar piano och jag spelar fiol. Vi har båda tagit lektioner i Dresden. Efter den gången blev jag intresserad av att gå som deltagare under en kurs, för jag hade precis avslutat min utbildning vid Socialpolitiska institutet i Stockholm och visste inte riktigt vad jag skulle ägna mig åt, svarar jag.

– Men Socialpolitiska institutet, det innebär ju att man ägnar sig åt sociala frågor såsom fattigvård med mera, fortsätter Kerstin.

– Ja, det var därför jag fick anställning på Svenska Victoriaförsamlingen i Berlin första gången och det är det jag nu väntar på besked om, ifall jag skall återvända.

– Det låter mycket intressant! Kan du berätta vad du gjorde i Berlin förra gången, frågar Kerstin som nu hunnit sätta fast sina numera torra hårtestar igen.

– Visst! Det var den 18 oktober 1951 som jag vaknade i Berlin till mitt nya arbete som ställföreträdande församlingssystem eller social kurator – hur man vill uttrycka det – i Svenska Victoriaförsamlingen. Nästan hela staden låg i ruiner men jag reagerade kallt. Ingen överraskning att krig är så fruktansvärt. Det var kallt och grått, men när vi hade församlingsafton med välkomsthälsning till mig kändes det varmare och riktigt trevligt att vara där. Kyrkoherden talade om mig – ”Fröken Hermelin med sitt väna och milda sätt – vilket förstås bidrog till min trivsel.

En dag blev jag av kyrkoherden skickad ut till Kantstrasse en strålande vacker, frisk och solig januaridag. Skulle besöka en flykting

från Östtyskland, herr Max Nilsson av svensk härkomst, som kvällen förut varit på expeditionen och bett om hjälp. Han bodde med fru och ett, senare två barn i två opraktiska finrum, med flygel och prydnadssaker, för 80 mark i månaden. Understödet var 135 mark, 20 mark för kol. Alla pengarna var slut och nya understödsterminen började 10 februari. Han hade haft en gård på 150 morgen och flydde för att slippa tolv års tukthus wegen Wirtschaftssabotage, för små Lieferungen etc. Han var inte direkt sympatisk och jag blev som Elsa Björkmans välgörenhetsmänniskor: sur, missunnsam, misstrogen, hög. Han fick 10 mark som han betraktade med skepsis – för litet för hans behov medan jag väntade att han skulle bli tacksam och glad! Han sysselsatte mina tankar hela dagen, alltid ett dåligt tecken. Det var inte alltid så trevligt att besöka en del av svenskar i Berlin.

– Men hade Du ingen favorit, fortsätter Kerstin, det är ju ofta man träffar märkliga människor i sådana situationer.

– Jo visst hade jag det, svarar jag.

Och jag fortsätter att berätta. Om Herr Forsén från Grauersfors utanför Norrköping och andra minnesvärda människor. Också om det sociala livet, t ex mottagning hos generalkonsuln på konungens födelsedag. Men så tittar jag på klockan och slänger en blick ut genom fönstret – det har slutat regna.

– Nu har jag talat länge och mer blir det när jag ska hålla föredrag på Fogelstad om några veckor. Vi måste ju gå upp tidigt i morgon för att arbeta med utskicket, säger jag.

– Ska vi be att få in notan nu? säger Honorine.

Nu sitter jag åter på tåget upp till Falun. Jag har köpt med mig en Idun som jag förstrött bladdrar i. Av erfarenhet vet jag att några arbetsdagar i Stockholm med Fogelstaddamerna gör mig nästan helt utmattad. Utan-

för fönstret försvinner stadens höga hus i snabb takt för att avlösas av milslånga vidder.

Det var märkligt att Kerstin Hesselgrens frågor gjorde mig så nostalgisk. Bara ordet Dahlem, den fina förorten till Berlin, skickar minnen till mig från länge sedan.

Jag minns min första resa till Tyskland. Det var 1920. Far och Mor hade båda beslutat sig för att följa med mig och se till att jag kom fram ordentligt. Resan var härlig. Vi for i vackert väder till Tranås, vinkade vid Gripenberg åt alla små älsklingar, som i rika skaror stod där. Efter övernattning i Malmö tog vi i Trelleborg färjan till Sassnitz – där började det roliga! Överfärden var härligt vacker. I Berlin mötte Morbror Richert och vi for i hans bil en förtjusande färd till Dahlem. Det var så vackert i mörkret, riktigt sagolikt tyckte Mor och jag. Villan var väldigt fin och präktig och alla de fem barnen och Moster Elisabeth var vänliga och snälla.

Efter ett par dagar for Far och Mor med ett tidigt tåg. Vi tog adjö som hastigast, medan jag ännu låg. Hoppades de skulle få riktigt roligt på sin lilla rara resa. Gräsligt när de reste. På förmiddagen fick jag spela upp litet för Herr Lenzewsky och spelade sedan över (dvs övningsspelade). Jag var grymt nöjeslysten och försökte håva in ett par nöjen i veckan. Det var nog i Tyskland som jag fick upp ögonen för dans. Tänk att det kan vara så roligt!

Den 12 maj 1921 åkte jag hem till Sverige igen i sällskap med Morbror Richert. Det var inte alls märkvärdigt att stiga i land i Sverige, men mycket trevligt. I Tranås mötte lille rare far, och vi hade en allerbäst hemfärd till Gripenberg som med sina fyra stadiga torn låg där så välkomnande, som en juvel.

Det stora träslottet med sina flyglar, i vitt med bruna knutar och med Svartån ringlande bakom, gav mig en lyckokänsla, som jag sent ska glömma. Den stora koppardörren med sin portklapp i form av ett kvin-

noansikte, kändes så inbjudande och när far och jag steg in kom Mor ner för ena trappan och tog emot oss. Vi gick in till höger i stora salen, där Rut hade dukat upp en liten lättare frukostmåltid åt mig. Vi satte oss i den röda sidensoffgruppen vid fönstret ut mot gårdsplanen och jag berättade litet om resan medan jag åt av alla de goda saker jag hade längtat så efter under tysklandstiden. Det stora bordet i andra änden av salen, som annars användes behövdes inte nu när det bara var Far, Mor och jag. En brasa brann i öppna spisen och det kändes så välkomnande att höra sprakandet från torra vedträn och känna en liten doft av rök. Ingen av syskonen hade vaknat ännu så jag beslutade mig för att gå och lägga mig några timmar trots att jag var uppspelt över att vara hemma. Jag låg en stund och tänkte innan jag somnade.

Mitt älskade barndomshem! Nja det är det ju inte riktigt förstås, för det är ju Ulfåsa i Östergötland som är det hem där jag föddes och tillbringade mina första 14 år. Ja jag var faktiskt redan så gammal när Farfar på Gripenberg dog, och Far, Mor och alla vi barn flyttade från Ulfåsa. Vilken lycka att min äldsta bror Gösta tog över Ulfåsa, för på så sätt har vi ju hela tiden möjlighet att åka dit på besök.

Gripenberg

Stackars Far som blev lämnad ensam med lille Gösta, sedan hans första fru dog i barnsäng, när hon födde deras dotter Honorine. Det kan inte ha varit lätt att ta hand om de två barnen, en stor gård som Ulfåsa och många anställda. Men vilken tur att min egen Mamma hade tagit studenten (en av de första kvinnorna i Sverige), och fick, i studentpresent av sina föräldrar, en resa till släktingar i Blekinge. Undrar just vad Morbror Richert, som var med som förkläde, tänkte när han och Mor skulle övernatta på Ulfåsa, på väg till Blekinge, och Far blev blixtförälskad i Mor.

Det kan förresten inte ha varit lätt för Mor heller som födde så många barn så tätt. År 1900 födde Mor Barbro (Bab), min älskade storsyster, sedan mig Carin, och bara två år senare Ingeborg, kallad Lon. Vi tre, som enligt våra småsyskon var en riktig maktfaktor, kallades för Babberna. Birgitta kom sedan och därefter Axel som kallas för Moe, och sist på Ulfåsa, Gunilla. När vi hade kommit till Gripenberg födde Mor lille Carl.

Jag älskade att bo på Gripenberg, ja det gjorde vi nog allihop. Speciellt när jag hade varit i Tyskland tyckte jag: Det är himmelskt att vara hemma, bara ljuvligt varje minut. På Gripenberg var allt roligt, att bada i Svartån, att rida runt i det småländska landskapet eller att bara umgås med alla de gäster, guvernanter eller vänner till familjen som ständigt besökte oss. Det var en stor och levande gård då med djur, skog och jordbruk men också många familjer som var beroende av gården och som arbetade med någon del för att det hela skulle gå runt.

Ladugårdsförmannen David till exempel, som Mor var så förtjust i, ringde varje dag klockan tolv i klockan i klockstapeln utanför vagnslidret. Alla som arbetade på gården fick då ta rast och äta sin medhavda matsäck. Många satte sig under den stora eken på andra sidan vägen och samtalet där kunde bli ganska glatt och högljutt ända tills David ringde i klockan igen för att lunchrasten då var slut. Vi barn bad ibland David att få försöka ringa de där speciella signalerna men det var bara han som klarade av att få klockan att låta precis som den skulle låta.

Docken, gårdens snickare, bodde i östra flygelns norra del och utan hans yrkesskicklighet skulle gården stå sig slätt. Han inte bara la-

gade saker, han tillverkade möbler och snidade vackra saker av både trä och rosenrötter och var lille Carls stora förebild. I den södra delen av östra flygelns källare fanns ostkällaren. Ostarna, och även smör, såldes ute i landet och Gripenbergsost kunde man köpa till och med i Stockholm. Ibland fick vi barn gå dit och titta på alla stora ostar som låg lagrade i ostkällaren. I den västra flygeln bodde inspektor Svensson och hans fru och i samma hus var även gårdskontoret placerat. Där skötte Svensson alla räkenskaper för gården. Lite längre västerut låg mejeriet. Där gjorde man all ost, både den helfeta som symboliserades av ett rött band och den magra utan band, och där täckte man ostarna med paraffin innan försäljning. Hade vi tur fick vi smaka en bit och det sades att Farfar ibland hade stått vid vägen och tittat i arbetarbarnens väskor för att se om de hade matsäck med till skolan. Hade de inte det, fick de gå till mejeriet och få sig en bit ost, för han ville inte att Gripenbergsbarnen skulle gå hungriga hela dagen.

Axelina som förestod mejeriet och som var gift med kusken John bodde i den östra längan på andra sidan vägen. En av Johns uppgifter var att varje morgon spänna för en häst som i ungefär 20 minuter gick runt pumpen i en cirkel och därigenom pumpade vatten upp till en stor tank på vinden. Brunnen låg nere i trädgården åt öster och när det var fullt i tanken rann vattnet tillbaka i rören. Svea, Ada och Rut som arbetade i köket kunde då höra att det skvalade och ropade till John att nu var det fullt. På Gripenberg hade vi rinnande vatten både i badrummet i sydöstra tornet och köket som låg rakt under. Bredvid Axelina och Johns lilla bostad fanns sadelmakeriet, men när inte sadelmakaren, som var en kringresande sådan, var där, stod sadelmakeriet tomt. Befallningsman Ask bodde i den röda längan på nedre sidan av vägen, inte så långt från bron som låg vid badstället och som man var tvungen att ta sig över om man hade något ärende bort till Gullaryd, Restad eller Griftakullen. Ask tog endast order av inspektor Svensson och han och några av de just nämnda tillhörde en grupp som stod lite högre i rang än de andra.

1953 igen!

”Nästa Falun!”

Konduktörens röst får mig att vakna upp ur mina minnen. Bäst att göra sig i ordning. Vad det är skönt att vara tillbaka hemma! Jag har ju ingen tung packning och tycker att det kommer att göra mig gott att gå den trevliga vägen uppför backarna. Det är ju bara några få kilometer även om det ibland känns längre eftersom det går uppför. Jag har ju suttit still på tåget så länge så jag ser faktiskt fram emot en rask promenad.

Att få se det stora gula huset skymta fram bland kastanjerna i allén, känns som att man verkligen får lön för mödan efter att ha traskat uppför backarna. Lilla Mors flytt tillbaka hit till sitt barndomshem efter Fars död kändes helt naturlig. Visst är det pampigt att se på Hälla och oerhört kärt när man tänker på lilla Mormor som styrt här och uppfostrat sina barn efter bästa förmåga. Värre är det på vintern när rören fryser och det är svårt att hålla varmt inne. Hoppas att Mors planer på att bygga sig ett modernare enplanshus går i lås, hinner jag tänka, innan jag hör ett glatt gläfsande.

– Hej lille Kamante, tänk att du hörde att det var jag eftersom du inte började skälla. Var har Du Matte någonstans?

– Casan, är det du som redan är hemma? Mors röst hörs från syrummet den enda platsen i huset där det är lite lättare att hålla värmen tack vare dess fina kakelugn.

– Ja, det är jag som hann med ett tidigare tåg. Mor kommer emot mig med stapplande steg. Hennes ben blir bara sämre och sämre.

– Du ser kry ut, hur har det gått för dig? frågar jag

– Alldeles utmärkt, jag har blivit väl omhändertagen både av fru Norberg och Lon som gått i skift för att se till att jag inte saknat något. Förresten, det har kommit flera brev till dig. Jag lade in posten i ditt rum, det var visst något från Tyskland också, säger Mor på väg tillbaka in i syrummet.

Mitt hjärta bultar ett extra slag. Jag tar min lilla övernattningsväska i handen och rusar upp för den knarrande trappan bort till mitt rum.

Brev från Husmodersförbundet, ett kort från Carl och Borit, och där... där är brevet från Heribert. Jag sliter upp kuvertet med andan i halsen. Har han ångrat sig, vill han inte att jag ska komma länge?

Jo då, jag sjunker ner på sängen med en ljudlig suck. En lyckokänsla börjar pirra från magen och jag skrattar rakt ut för mig själv. Han vill fortfarande att jag kommer, men han kommer inte att köra bil ner från Stockholm. Jag får ta tåget till Berlin, precis som förra gången. Men hur ska jag göra med Mamma? Kanske Gunilla kan komma och vara hos Mor en period och kanske fru Norberg? Det MÅSTE lösa sig på något sätt.

1953

December! Det lackar mot jul.

I måndags, den 21 december, skrev jag färdig en beställd ledare, medan fru Norberg städade och Mor arbetade. Mor hjälper mig mycket med att få tiden att räcka för skrivarbetet. Idogt packande på kvällen. Vi ska fira jul hos Honorine och Ada på Fogelstad.

I tisdags uppbrott. Mor tycker att det är en nästan oöverstiglig tröskel med förberedelserna, och det är det. Men resan tillsammans med Lon blev både lättsam och trevlig, och vid gott mod kom vi fram till Katrineholm, mötta av den snälle chaufför Pettersson. Ett julfint, varmt blomsterdoftande Fogelstad tog emot, hyacinter och julgranar. Honorine och Ada, lite rörande men mest glada – en fulltonig och skön upptakt.

På julafton tände vi julgranen i mitt rum till morgonkaffe à trois. Mor är skär och söt och klädde det mesta av granarna igår. – Julaftonskaffe hos Lisse (Elisabeth Tamm), Moe mycket tillbakadragen, vis av i fjol, men rar. Underbar afton med alla tillbehör i köket och en sen, glad, rik klapputdelning med Moe som föreläsare. Ada i sängen på grund av tandvärk och allmän trötthet, men så glad att vi är här.

Igår när vi hade gått den lilla korta sträckan från Lilla Ulfåsa, som Honorine kallar sitt hem, till Lisse i Stora huset och fått fint kaffe i hennes

blå matsal, utbröt en livlig diskussion om vilka utlandsresor vi hade gjort. Alla berättade vilka resor som hade gjort mest intryck på oss.

– Jane, har du varit utanför Europas gränser någon gång, frågade Lisse Mor sedan vi förflyttat oss in till biblioteket med den fina Fjaestad-mattan, ”Trädan”, på golvet.

– Ja, vi var i Sydafrika för några år sedan, för att hälsa på min son Carl som var där på ett uppdrag för det företag han arbetade på. Jag hade lyckligtvis med mig både Casan och Lon och vi hade minst lika trevligt under resan som väl framme i Sydafrika, svarar Mor.

– Just den resan har också varit värdefull för Casan, säger Lon. Hon har flera gånger fått i uppdrag av olika föreningar att hålla föredrag om just Sydafrika.

Julfirandet hos Ing fortsätter, och Ada och jag tar itu med hennes brevsortering. Ada ser mycket dåligt men är nästan ljuvligt rar och så tacksam för all vänlighet. Mor har kvämat mycket med henne och fått höra litet utläggningar!

Gick med Ing – jag ensam – på avskedsvisit till Lisse. Fast det var trevligt hettar det ibland till i luften av tyst, kanske ensidig, maktkamp. Mamma har hjälpt mig mycket med att sy och allt möjligt så ljuvligen rar. Kl ½ 8 skjutsades jag av Moe i en liten skrällig bil och tätt snöglöpp till Katrineholm för vidare befordran till Stockholm. Fyra goda vänner stod så kära på förstubron och vinkade. I Stockholm tog jag med bara en halvtimmes väntan och vid gott mod svenska vagnen till Berlin.

1953

Måndagen den 28 december. På Ostbahnhof punktligt kl 9.20 kom Heribert i grå överrock, rar, hjärtlig, uppriktig – det var verkligen roligt, ja lyckligt att återse honom. Berlin sig likt. Fru Schwandt och god supé i våningen i Grunewald. Jag är glad att vara här!

Tisdagen den 29 december var det lite bättre väder, rar morgon

med te. Det är skönt att få talas vid i bästa samförstånd och ömsesidig glädje. Heribert ser kry ut, har sina vackra ögon, verkar nöjd. Besök i kyrkan stor överraskning! Ingen har fått veta något om att jag skulle komma. Ärenden med Heribert på staden, te i Quartier Bohème à deux, sedan julmiddag i kyrkan. Bra, alla glada, överraskade och hjärtevänliga.

Klockan 10 på nyårsafton for vi till Maison de France smyckat med ballonger och videokissar, mycket smakfullt. Lyxsupé med ostron, hummer, champagne. Heribert så genomsöt o rar. Det blev en väldigt bra kväll. Vid bordet bredvid satt engelsmännen och sjöng Auld lang syne, man kastade flirtkulor och serpentiner, satte hattar på huvudet. God musik, några uppträdanden. Och så var det 1954!

Vi kom inte hem förrän vid halvfemtiden på morgonen men var inte trötta utan glada och raka i sinnet, fyllda av en god samvaro. Kl. 11 gudstjänst i kyrkan, mycket bra predikan, vacker sång av Heribert med hans nyskolade röst och mycket folk.

Ett par dagar senare Komische Oper med Gunny. Kerstin Andersson sjöng förtjusande Mimi i Bohème. Regn. Vi drack efteråt kaffe på Kranzler i Väst. Komische Oper ligger i Öst. När jag kom hem halv ett sov Heribert och hade glömt nyckeln på insidan av dörren så att jag ej kunde öppna. Efter några ögonblicks ruelle gick jag till Bristol, blev vänligt bemött, fick ett rum och var väl till mods.

Halv 10 kom jag hem till Biesestrasse efter en god natt. Heribert stod i nattrock och tofflor och kikade i dörren. Det var genomtrevligt att komma hem, vi drack te och allt var väl.

Var i kyrkan och hjälpte Heribert med skrivarbete denna kallla dag i januari. Fin hummerluch på en fiskrestaurang nära Steinplatz, mycket gott. Heribert är så artig och uppmärksam och snäll. Medan vi vilade litet på eftermiddagen kom det underbara blommor, tolv klarröda nejlikor, från den bedårande Mr. Wynne. Heribert väckte mig, vi förtjustes och rördes samfällt. De var visst mest till mig! – På kvällen fin supé hos Runchels för oss fyra, Kyrkan närstående. – Satt och pratade hemma efteråt, ett gott samtal om församlingsarbetet och diakonissplatsen m.m.

Jag berättade då för Heribert att jag inte kan stanna och bli församlings-syster igen och att René Belding har lovat att jag får åka med honom till Sverige om några dagar.

Den 22 januari. Strålande vackert väder. Steg upp halv åtta. Heribert gick ut och köpte bröd och gjorde apelsinsaft. Vi var rörda och duvna. Litet i spänning också. En kvart i nio kom René med sin stora perfekta Buick i lyxutförande. Avskedet från Heribert helt ljuvt, vi var ledsna men överens, in i det sista, glada att vara vänner och vemodiga inför upprottet. Han stod i kylan och vinkade.

Den 24 januari. Sov härligt på Park i Stockholm. Reste efter snäll hjälp av upplysningen med min returbiljett. Rar resa. Kl 17 till Falun i -19 grader. Lon och Kamante vackra och flotta på stationen. Förtjusande middag hos Mamma i Lons våning. Härlig kväll. Utsökt litet rum på det för VM ombyggda Stadshotellet.

Nästa dag efter frukost tog vi oss hem per bil. På Hälla kallt. Vi gick i ytterkläder, eldade, kokade kaffe, kände oss betänksamma. Vat-tenledningen frusen. Lade oss i ytterkläder och trodde att vi skulle få gå så till i mars. Mor är heroisk. Det var inte inbjudande.

Jag har nu på allvar återupptagit mitt skrivande efter Tysklands-resan. Det känns mycket stimulerande. Olika organisationer har bett mig hålla föredrag, framför allt om Sydafrika. Det har också blivit flera föredrag i radio: om Afrika, om kvinnors väg till studentexamen, om att trivas med åren och två föredrag om Emilia Fogelklou osv. Artiklar och intervjuer sysselsätter mig också och till Dagens Nyheter har jag skrivit fyra kåserier.

Häromdagen ringde de från Sveriges folkskollärarinnors tidning och frågade om jag ville ha ett sommarvikariat hos dem i Stockholm. Jag tvekade först eftersom det var där jag blev hunsad och nertryckt under de fyra år jag hade min anställning som redaktionssekreterare, men efter att ha tänkt igenom det hela tackade jag ja.

Det ska bli trevligt att komma till Stockholm för en längre period igen och förresten är min antagonist Alice inte kvar där längre.

I morse åkte jag spark med Kamante i allén och runt genom björkdungen. På kvällen utmärkt föredrag i Fredrika Bremer av skyddskonsulenten i Kopparbergs och Västmanlands län, fru Doris Nordström, om människan bakom brottet. Intressant, upplysande, gripande. God anda för övrigt.

Livet går vidare. Det ena året blir det andra likt vad gäller föredrag, artiklar och intervjuer som jag arbetar med. Det stora som händer för Mors och min del är att Mors projekt med ett nytt modernt hus blir verklighet. Det tar bara fem minuter att gå från Stora Hälla upp till Övre Hälla, som Mor kallar sitt nya hem. Med ovärderlig hjälp av min bror Carl, som är väg- och vatteningenjör och vet hur man får alla tillstånd godkända, har huset blivit precis så som Mor ville ha det. Inga onödiga trappor mer än den som går ner i källaren, men med alla moderniteter vad gäller badrum, kök och värme. Heribert och jag skriver fortfarande brev till varandra och jag har varit och hälsat på honom någon gång per år..

Den 26 augusti 1958 får jag ett brev från Heribert, som efter ett mellanspel skall återtaga sin tjänst i Berlin. Han vill att jag skall komma dit och åtminstone för en tid vara hans moraliska stöd. Ett bevakande brev. Justus Otterman och Christina de la Gardie, hans goda vänner, ringde om samma sak igår.

Den 27 augusti ringer jag till Heribert om att lilla Bab kan komma hit och jag till honom. Han blev nog verkligen glad.

Den 8 september klockan 10 på kvällen ringde Lon om denna annons ur DN. Under rubriken Förlovade:

Heribert Jansson
Gun Grossman
Berlin den 6 september 1958

I fredags fick jag välkomsttelegram från Berlin, undertecknat av dem båda, vilket observerades. Nu talade vi länge fram och tillbaka, halssena stramade och jag var alldeles hes av chocken.

Den 10 september. Åter vackert fast rätt kallt. Städade garderober som gjorde gott. Fick ett gripande brev från Heribert som visar att det är bra nu. Gun för honom. Han vill att jag skall komma ändå, men det är ju inget problem längre. På kvällen var jag illa därav av hjärteve.

Inbjudan till bröllopet som ska stå i Köpenhamn den 19 november, har kommit och jag måste väl för all gammal vänskaps skull åka dit.

Nu Kamante, nu är det bara Du och jag som fortfarande har varandra och kan ägna oss helhjärtat åt promenader och cykel- och sparkturer. Tillsammans får vi försöka ta hand om Mor så mycket vi bara kan och inte går det någon nöd på oss alls.

Har du sett att här är hänförande vackert med lätt frost, vida blå, mörka berg och dallrande glesa lätta träd. Hundratals pilfinkar och björktrastar.

Journalist i Tidevarvet och Fogelstadförbundet

av Margareta Broon

Det var framför allt som journalist som Carin Hermelin gjorde sin stora insats i Fogelstadsammanhang. Hur hon först kom att bli medarbetare i Tidevarvet har Casan själv berättat. Från att ha bidragit med en och annan artikel blev hon anställd som redaktionssekreterare. När Elin Wägner inte längre accepterade att vara redaktör till priset av sitt författarskap övertog Casan den posten. Det skedde i slutet av 1927, efter tidningens decembernummer. Casan höll ut på den posten genom 30-talets alla stormar tills tidningen lades ner 1936.

För det var stormigt. Tidevarvets ekonomi var hela tiden problematisk, och tidningen var flera gånger av den anledningen på vippen att läggas ner. Den räddades bl a genom upprepade insamlingar och genom att enskilda personer satsade stora summor. Redaktören och kassören gick ner i lön.

Tidningen var också ofta ute i blåsväder på grund av sina idéer. Givetvis för sin kvinnoakselinje, men Tidevarvet ställde sig också tidigt kritiskt till fascism och nazism och utmanade opinionen t ex i fredsfrågan.

”Kvinnornas vapenlösa uppror mot kriget” eller ”Förstaseptemberrörelsen” började med ett upprop från Fogelstad sommaren 1935. Incitament till uppropet var det fascistiska Italiens överfall på Abessinien (nuvarande Etiopien), dessutom brev från Tjeckoslovakien om krigshot och rustningar. Kvinnorna borde sätta sig till motvärn mot det som skedde!

Uppropet spreds genom Tidevarvet, och tidningen utgjorde under hela aktionen dess plattform. Det vann genklang runt om i landet men väckte också kritik och möttes av starkt motstånd. Casans roll som tidningens redaktör var givetvis viktig. Irene Andersson* skriver: ”Carin Hermelin formulerade positiva ord om ett aktivt arbete på expeditionen och på många ställen i landet. Hon berättade med entusiasm att man

* se Irene Andersson, *Kvinnor mot krig*, Lunds universitet 2001

hade sänt ut 80.000 valsedlar, 50.000 upprop... i flera städer hade små kommittéer bildats för att organisera spridandet och insamlandet av röstsedlar.” Aktionen resulterade i 20.000 avgivna röster, ett stort opinionsmöte i Auditorium i Stockholm med valda delegater från hela landet och till sist en resolution riktad till Nationernas förbund i Genève. Casan ingick i den delegation som överlämnade den.

”Att idag läsa igenom de fjorton årgångarna av Tidevarvet är en märklig upplevelse” skrev Eva Moberg 1964. ”Man finner en total frånvaro av taktik och opportunism och en ständig närvaro av ärligt engagemang. – Tonen är frisk och salt, det dominerande intrycket är obundenhet och konsekvent demokratiskt patos.” Få tidningar torde ha gjort sig förtjänta av ett sådant omdöme, och många har vittnat om vad Tidevarvet betydde – för debatten och för enskilda personer. Den som i det allmänna medvetandet personifierade denna ovanliga tidning var förstås ansvariga utgivaren Ada Nilsson, men det är värt att minnas att – personligen anspråkslös – fanns också hela tiden Casan där och gjorde grundarbetet.

Att hennes personlighet spelade stor roll, inte minst i kontakten med människor, framgår bl a av hennes brevväxling med den unge Harry Martinson. Tidevarvet var viktigt för honom, men han var ibland ganska frän mot dess ansvariga, bl a för krångel med betalningen. Men hans brev till Casan andas bara vänskap och en djup uppskattning.

Det är Casan som gett oss den levande skildringen av arbetet och miljön på *Tidevarvets* redaktion.

Fogelstadförbundet - medlemstidning för förbundet med samma namn som bildats redan 1925 för tidigare deltagare i Kvinnliga Medborgarskolans kurser - började utkomma i början av 1944 efter beslut på förbundets årsmöte i oktober året innan.

Första numret inleds - givetvis - av skolans rektor Honorine Hermelin: ”Den här tidningen... uppstod plötsligt och ofrånkomligt ur våra gemensamma upplevelser, i känslan av att de inte får förskingras, att de lever och har sin mening. Men den måste alltjämt leva av vår fortsatta historia, av alla små eller väldiga skeenden som vi möter och upplever och förmår uppfatta, så att vi kan meddela dem med varandra – och till vem som vill höra.”

Tidningen utkom med fyra nummer per år, Honorine Hermelin var ansvarig utgivare och Carin Hermelin redaktör.

Fogelstadförbundet var inget litet blad för nostalgi och sentimentala minnen! Givetvis finns där alltid redogörelser - alltid undertecknade "CH" - från årsmötena och glimtar från fogelstadförbundares sammankomster på olika håll i landet. Men därutöver är dessa små, i yttre avseende anspråkslösa häften på ungefär 12 sidor sprängfulla med viktiga, spännande artiklar: om aktuella debatter och tidlösa frågeställningar, om intressanta och inspirerande människor, angelägna böcker och livsfrågor. Där finns internationella utblickar och analys av politiska skeenden. Det är fullständigt livsfarligt att börja bläddra – man glömmer det man har för händer och förlorar sig i läsningen!

Alla de kända fogelstadkvinnorna bidrar med artiklar, därtill åtskilliga mindre kända. Och naturligtvis medverkar – precis som en gång på skolan – rader av tidens klara hjärnor och engagerade och kända medborgare.

"CH" eller "Casan" står som nämnt för det redaktionella och förbundsinformation. Men där finns också artiklar av hennes hand. Det är ofta situationsbilder, berättelser och kåserier, och hon skriver gärna om människor som hon mött – i levande livet eller i böcker.

Fogelstadförbundet lades ned i december 1974. (Därefter utkom ett par extrablad, bl a i samband med Honorine Hermelins död.) I det sista ordinarie numret skriver Honorine Hermelin:

" 'Ansvarig utgivare' har ju undertecknad varit under de 31 år, som tidningen Fogelstad-förbundet osvikligt kommit oss Fogelstadförbundare till del: med aktuellt upplysande innehåll i personligt redaktionellt urval. Och det är *en* Redaktör, Carin Hermelin, som under dessa 31 år stått för detta urval och en stor del av författarskapet.

Det är därför både med förundran och glädje som ansvarige utgivaren nu – just genom denna tidning – bringar sitt varma t a c k för ett så troget och levande arbete under nästan en människooålders tid."

Casan och Honorine

Signild Hellhagen:

”Ett klart minne har jag av den första gången jag såg Carin Hermelin. Det var sommaren 1933, då jag gick kurs på Fogelstad och rätt nyligen kommit dit. En kväll var vi samlade i stora salen. Casan spelade fiol och Honorine ackompanjerade henne. Jag beundrade hennes sätt att sköta fiolen och frapperades av det behag man erfor inför den vackra, smidiga gestalten. Då vi sedan applåderade henne, bugade hon sig djupt inför sin publik med glädjestrålande ansikte!

Någon vänligare och mer uppmuntrande redaktör har väl aldrig funnits. Bara hennes handstil på ett kuvert kunde komma mitt hjärta att klappa av glad förväntan.

Hennes snabba uppfattning och förmåga att lyssna gjorde henne också till en stimulerande samtalspartner.

Hon spred skönhet och glädje omkring och var samtidigt en klart utpräglad personlighet.”

Biskopen, Journalisten och våra prenumeranter.

ur Tidevarvet

De i det följande uppträdande personerna äro båda män. Det är botanik- och ekonomiprofessorn, biskopen i Karlstad, C. A. Agardh, 1854, samt journalisten Ole Cavling, Köpenhamn, 1928. Det gemensamma föremålet för deras monologer är – ovanligt och överraskande nog – kvinnan.

Biskop Agardh framlägger i sitt »Försök till en statsekonomisk statistik öfver Sverige» bl. a. att förslag om upprättande av livränteanstalter även för kvinnor.

– Äfven däruti, säger han, ligger något utomordentligt vackert, om hela qvinnokönet i ett land slöte sig tillsammans uti ett systemligt förbund för att förmildra icke blott hvarandras sorgliga öde och öfvergifna tillstånd, utan äfven, blickande in i framtiden, se i en sådan inrättning det verksammaste af alla upptänkliga medel att lyfta qvinnokönet i sitt land utur det beklagansvärda beroende, hvarunder det nu nödgas kämpa emot nöd, förförelse och förakt.

Kvinnan skulle vara värd detta handtag,

– Ty all erfarenhet visar att när omständigheterna tillåta henne att framträda i allvarliga förrättningar, äfven de största och högsta, visar hon mera snille, mera mod. mera skarpsinnighet, mera ståndaktighet än mannen.

– Hon rättar, räddar, sparar, läker öfver allt, där mannen sönderrifver, förskingrar och förstör.

Och dock!

– Det förhåller sig med qvinnan i Sverige med afeende på näringsyrke som med qvinnan i China med afseende på att gå. Så inklämda äro de svenska qvinnornas själsförmögenheter genom uppfostran och de begrepp som därvid inpräglas hos dem, om deras ohjälplighet och deras underordnade ställning i skapelsen – så inklämda, att de så uppfostrade qvinnorna icke hafva mod att höja sig däröfver, fruktande att blifva löjliga om de göra det. – –

För den som nekar att ta åt sig dessa den skarpsynte biskopens ord ha vi i beredskap den danske journalistens, i hans bok för unga

journalister, *Journalistik*.

Han berättar i ett kapitel om »Damestof» om den moderna journalistikens uppkomst genom Daily Mails djärve skapare, Alfred Harmsworth. Denne vågade, fast han blev utskrattad, också räkna med kvinnorna som läsare – för första gången. Sedan man gjort den märkliga upptäckten att Harmsworth räknat rätt – Daily Mail anses till en god del ha kvinnorna att tacka för sin dagliga miljonupp-laga – återstod uppgiften att laga till passande kost åt de förkrympta själarna.

Cavling ger god vägledning;

– De första damsidor vi fingo här i Skandinavien hade samma fel: man lade till att börja med alltför stor vikt vid kvinnornas politiska rättigheter, något som faktiskt bara intresserar en ringa procent och utan att förstå det to-kiga i detta dryftade man samhällsfrågor i det oändliga, utan att bry sig om vad som i själva verket fångade läsarinornas uppmärksamhet. Det som damerna vill ha är något om dem själva, något som rör deras dagliga liv. En god kvin-nosida skall lägga an på de lokala nyheterna som t. ex. förlovningar, bröllop, födelser, skilsmässor,

moder. skönhetsvård, hemkultur, frågor och svar, matlagning m. m. – – – Förträffligt stoff för kvinno-sidan är välgörenhetsbasarer, där bourgeoisens främsta namn komma samhällets olyckliga till hjälp. Här är mycket att skriva om. Vem sitter i kommittén? Vem förestår ordnan-det av stånden? Vilka modehus ha skänkt pris? Fotografier av de dyr-baraste gåvorna, referat om själva förloppet och slutligen meddelan-de om hur mycket som kom in till de fattiga!

– Det är en känd sak att alla människor och särskilt kvinnor äro förtjusta i att läsa om sjukdo-mar, varför damsidan inte heller bör sakna en för varje vecka åter-kommande artikel av någon läkare. Denna bör framför allt ta hänsyn till säsongsjukdomar men också ge vägledning i fråga om barnavård.

Inpräglas icke här om nå-gonsin deras underordnade ställ-ning. En mera oskuldsfullt föro-lämpande värdesättning av de kvinnliga medborgarna – knappast förtjänta av namnet – kan man inte tänka sig. Det är i själva verket en förintande dom över kvinnliga hjärnor och hjärtan. Det allra värsta är att vi ha så litet att försvara oss med. Vi snubbla på ohjälplighets-suggestionens kinesiska skor ännu

framme vid postkontorets dörr och tänka: Jag vet inte hur man skaffar sig en tidning!

— — —

Tidevarvet vill under sin nionde årgång liksom hittills vädja till män och kvinnor, som vore de jämställda och ämnar sålunda på förtroendets väg uppnå sitt mål.

Vi börja från början med ett gott råd i en viskning:

Om ni inte har en aning om en tidnings pris, adress eller post-

gironummer, kan ni i alla fall gå in på närmaste postkontor och efter tidningstaxan, som finns där, prenumerera på en prenumerationsblankett. Annars är det enklast att skicka avgiften på postgiro. Tidevarvets postgironummer är 1544. Den kostar 6 kr. för helt år och 3 kr. för halvår!

Tänk på biskop Agardh!
God fortsättning!

Casan.

Harry Martinson (i brev augusti 1929):

”Av mitt djupaste hjärta: Tack för det vänliga och uppmunt-
rande brevet! Det var roligt att Casan uppskattar de saker hon finner
av mig i pressen – och jag vill därför nu (dock har jag verkligen
tänkt göra det förr) kvittera med att jag ständigt njuter av Casanspal-
ten. Spirituella, innehållsrika, kvicka, med en klar kulturell boqué
över sig; så äro de, livat! Jag tackar också för Casans vänliga upp-
muntran ´att återkomma´ i Tidevarvet. Skall vara mig ett sant nöje
att hädanefter erbjuda mina allra bästa saker till ert lilla dagliga blad.
Det är något särskilt med Tidevarvet. Den har något av själ över sig,
vilket tyvärr ej är fallet med press i allmänhet och jag läser varenda
rad i den.”

Demonstration.

ur Tidevarvet

Det är bäst att hänga med här, annars blir det en man mindre i ledet. Spårvagnarna från Kornhamnstorg till Norra Bantorget äro överfulla. Människor hängs i klungor på fotstegen. En liten blek och nybakad student, med blomstermassor på rygg och bröst och en trupp uppvaktande gymnasister omkring sig, står hjälplöst utslängd på kajen och lyfter förgäves sin mogenhetssymboliserande käpp mot bilarna, som rusa förbi, fullsatta med arbetsklädda män. I dag är det större och allvarligare strider, som storma genom dagens minuter än kampen för en vit mössa. De speglas i vartenda allvarsamt ansikte, ljuda i varje skälvande och upprörd röst. Som en liten avsatt hjälte står pojken kvar, medan trupperna draga sig samman till den väldigaste demonstration som någonsin utgått från Norra Bantorget i Stockholm.

– Var ha vi snickarna? Och bagarna? Kan ni säga mig var vår fana är? – Ja, vad hade ni för nummer första maj?

Medan ordningsmännen visa till rätta växa skarorna ut, uppfylla hela torget. sträcka sig längs Torsgatan ända upp mot At-

lasområdet. Internationalen börjar sjungas, man hurrar och ur leden, som kanta trottoarerna stiga talare fram, en efter en och hålla små tal för förbrödring och klasseger och ett tack till de studenter, som visat arbetarna sin solidaritet genom att vara med i demonstrationen. Många gamla grånade demonstranter blotta sitt huvud ned tårar i ögonen, när de unga mäninskorna gå förbi och till svar få de rungande hurrarop för arbetarklassens befrielse.

Ännu när de röda fanorna i tågets spets sedan mer än en timme varit försvunna från torget och för länge sedan uppnått Gärdet, stå de eftersta leden kvar och vänta på sin tur att rycka ut. Så går tåget raskt ut genom de gamla välprövade gatorna. Poliserna kunna i sin outsägliga självbehärskning såväl när det gäller ogillande som sympati endast jämföras med den gamla, snart för evigt begravna lidens herrgårdskuskar och betjänter, i deras konst att uthärda vilka dumheter eller kvickheter som helst från sitt herrskap utan att ändra ansiktsuttryck ens med en millimeterstor rörelse. De civila åskådarna ha då större

frihet att ge sina känslor tillkänna och växla om med svordomar och hjärtliga hurrarop, beroende på livsåskådning och stadsdel.

Och så är man framme på Gärdet, uppfyllt av människor. med en enda gemensam vilja att lägga i dagen sin protest. Ingenting är så styrkande som att i rörelse få förena sig med andra, det går långt, långt utanpå vad som kan uppnås på ett stillasittande möte. I själva gångens rytm ligger kraftfrigörelse och inte för inte är demonstrationer folkmeningens helgdagsattribut.

En omsvepande stark gemensamhetskänsla famnar de tiotusentaliga skarorna under deras röda fanor och stiger med sången mot himlen. Denna samhörighet på harmens och protestens grund känns så frigörande, att fasan som grep tag i människorna när de i sina tidningar först läste om sorgespelet i Ådalen och som hållit dem kvar under hela arbetsdagen, släpper taget för en högtidsstämning som är så stark att den blir nästan glad.

Casan

Valsöndag.

ur Tidevarvet

När man möter två eller tre eller flera manliga cyklister åkande åt samma håll på landsvägen, kan man vara nästan säker på att finna en vallokal i närheten. Ty på valdagen gälla alla söndagsutflykter denna viktiga plats.

Hela landskapet tycks ha ställt in sig på att bilda en skön ram kring den samhälleliga förrättningen. Vägarna äro så vackra, åkrar och trädgårdar så välskötta och praktfulla. Bakom äppelträd och sommargröna lönnar avslöjar sig en idyllisk rödmålad byggnad som den skola eller det kommunalrum där valet skall ske. Sällskapslivet som utvecklas på grusplanen framför huset med stora grupper av samtalande män och mera blygt passerande kvinnor, kan i livlighet och munterhet helt säkert jämföras med gamla tiders träffar på kyrkvallen. I Stockholm, och andra storstäder är det inte mycket festligare att rösta än att betala skatt eller stå i kö för att köpa lotter. Men på landsbygden skänker röstningen sin prägel åt hela dagen och landskapets hela utseende. I all stillsamhet och förnämhet förstås. Man sparar på yttre åthävor lika mycket som på reklam,

vägvisare och skyltar. Propagandamedlen är försvinnande obetydliga. Det är mycket svårt att hitta fram till vallokalerna.

Tidevarvet valde för sin del att på valdagen besöka Södermanland, med särskild uppmärksamhet riktad på Villåttinge valkrets, där Södermanlands Länsförbund av Svenska Kvinnors Vänsterförbund stödde en särskild lista för fru Anna Källs kandidatur, arbetarepartiets fjärde namn.

Villåttinge valkrets är först och främst ur turistsynpunkt ett litet under, rik på stora gårdar och vackra kyrkor, som t. ex. Årdala, Vadsbro och Vrena, klara sjöar, som den historiskt blånande Båfven, och natursköna vägar i alla format mellan ungefär cykelstig och autostrada.

Det visade sig också att stämningen var god och valdeltagandet livligt. I Flen fick man vänta i trappan eller förstugan i en timmes tid innan man kom fram till valurnan, i Sparreholm stodo bilar i dubbla rader och väntade, i Lerbo var det köbildning.

Tanken på fru Källs place ring väckte i allmänhet intresse, på många håll sympatier. Och detta

Casan och Ada Nilsson på Tidevarvsredaktionen

kanske särskilt från männens sida. Hur är det, känna sig inte kvinnorna i Sveriges land ännu en smula osäkra när det gäller politik och röstning? Man ger sig inte gärna in i en diskussion, där det är svårt att ge svar på tal. Och helst vill man undvika det, som kanske kan bli en äventyrlighet. Ty det är inte värt att låta lura sig. Och männen äro i alla fall de, som äro mest inne i frågorna. Denna uppfattning kunde man utläsa ur många undvikande och avvisande ögonkast.

Men männen, som veta med sig att deras kunskaper och erfarenheter äro tillfyllest och att de ha bestämmanderätten i samhället, de kunna kosta på sig att diskutera en idé och de äro intresserade av idéer. Visst skall det finnas en kvinna i landstinget, sade man, då det diskuterades utanför vallokalerna, det är inte mer än rätt. Det behövs kvinnor där också. Ett gammalt par kunde inte ens tro det var sant att Södermanlands läns landsting icke äger en enda kvinna bland sina medlemmar. Det föreföll dem häpnadsväckande. Men för en och annan tedde sig saken för nymodig. Kvinnorna ha sitt att sköta menade de. Förresten, ni kan komma hem till mig och dricka kaffe, sade en gladlynt äldre man, så ska ni få se hur jag håller min kvinna!

Det var tydligt att man hade

gott samvete. Men lika tydligt att varken han eller hans hustru inom de närmaste åren komma att ge sina röster åt någon kvinnlig kandidat.

Det mörknade så småningom efter den soliga höstsöndagen och väljarnas skaror glesnade frampå kvällen. På sina håll kunde man se hur valnämndens ledamöter, som uthärdat så många timmar i de kvava, envist fernisslukande lokalerna, flyttat ut sina bord i det fria och vid skenet av en kraftig cykellykta räknade de avgivna röstsedlarna. De skarpbelysta ansiktena framträdde fantastiskt mot mörkret bakom, som skattgrävare eller kräftfiskare i en storskog.

Och så började rapporterna strömma in till länets huvudstäder om valresultatet i hela vårt väldiga land, där stora stråk av ödebygd äro bibehållna mitt i de mest bebodda kulturbygder, där avstånden blir vida och bebyggelsen försvinner och vägarna äro tysta som en natt i en ödemark. Telefonväxlarna voro livligt verksamma. Och mot natten fick svenska folket genom radio veta, åt vilket håll valet 1934 pekade. Det var bondeförbundarnas och socialdemokraternas stora dag. Och det nya socialistiska partiets.

Casan

Att få nya ögon ...

ur Fogelstadförbundet

Bara för att jag själv har gjort en lång resa i sommar, tycker jag att det är så viktigt med att få nya ögon. För det får man ju när man reser. Allt är nytt och eggjar till iakttagelse. Man låter ögonen flyga över det hela för att inte förlora ett streck av vad som finns att se. Eller man försjunker i djupt beskådande så man för all framtid ska kunna behålla bilden av vad man har sett. Man jämför och drar slutsatser och tycker och tror ibland kanske alldeles fel – och man känner hur världen blir så stor som man vet att den skall vara, men som man ibland glömmer bort i sitt vardagsbetryck.

Det märkligaste är kanske i alla fall att komma hem och märka att man har fått en ny syn också på det som är gammalt och vant. Det börjar med färgerna, det svenska landskapets ljuva och klara färger, och det fortsätter med människorna. För min del tycker jag mig nu se mer än förut, hur mjukt det svenska ansiktet är, hur det mitt i sin stillhet och blyghet, kanske litet gråhet ibland, har en förmåga att lysa upp. Det kan börja stråla inifrån. I sådana ögonblick väcker också de slutna och ointagliga ansiktena sympati. Man minns dem hela dagen, kanske många dagar.

Medan jag har gått och glatt mig åt mina nya ögon har jag på samma gång varit rädd att de skulle försvinna. Det är ju så lätt att vänja sig och gå oseende förbi det som är vanligt. Och det är ju inte tänkbart att bota varje återfall i vanemässighet och kanske sorgmodighet med att resa bort.

Så har jag försökt att minnas hur det är, när man inte byter tillvaro, men ändå tycker att man ser på ett nytt sätt.

Plötsligt ett år började jag att tänka på hur vackert det är med alla de gråa färgerna i naturen. Den som har levat alla sina dagar i Sverige kan ju inte ha undgått det grå, för det finns ju överallt, i dimma och skymning och gråsten och sjöar i regn. Men jag hade aldrig sett det som något att bli förtjust i, förrän det uppenbarade sig av sig själv. Det

var en smältande våris, alldeles mörkgrå, som bredde ut sig bakom ett litet stationshus i Bergslagen. En sälgbuske med gula kissar blommade i förgrunden. Mina ögon öppnades i den stunden för allt som är grått, och sällan har jag upplevat ett så vackert år.

Eller björkar. Under tjugufem år i Småland, i en trakt full av björk, brydde jag mig inte särskilt mycket om dem. Mina ögon tjusades mera av sällsynta träd som alm och lind, eller praktfulla träd, som ask och lönn. Men en dag, det var en första maj, i samma småländska björkskog som jag kände ända sedan barndomen, såg jag björkarna blomma. De stod som underverk med sina gula hängen, några med svepande mjuka kvistar, andra litet styva och upprätta, alla olika inbördes. – Nu ser jag alltid björken, den må vara lövad eller bar.

En gång var det ett väntrum till någon myndighet eller en doktor. Långtråkigt och fult. Men plötsligt gick det upp för mig, å så trygg jag sitter här med den bruna väggen bakom ryggen. Och med möjlighet att så småningom få tala, och göra mig förstådd – av den jag talar med, och säkert kunna lita på att bli hederligt behandlad. – Och så tyckte jag att rummet blev, inte precis vackert, men litet rörande.

Nästan alla människor önskar väl någon gång att bli ovanliga och överraska sig själva. Det skulle kännas som en vila, ja, rentav som ett nöje, att bli ny. Men det händer ju inte ofta så där plötsligt, och ingen vet heller om man skulle trivas bättre med att inte känna igen sig själv.

Det kanske räcker med att få nya ögon. För då är det inte bara jag, det är hela världen omkring mig som blir ny.

Motstående sida:

Harriet Löwenhjem, nära vän till Honorine Hermelin, har porträtterat familjen Hermelin som ett epitafium från stormaktstiden, alla i storleksordning fromt knäböjande under ättens vapensköldar - alla utom lille Carl som Harriet aldrig hann uppleva.

Carin och Ingeborg Hermelin, Skokloster 20 juni 1971.

Om brev och dikt

ur Fogelstadförbundet

För någon tid sedan blev jag av en kvinnoorganisation ombedd att på en sammankomst ”berätta om böcker”. Urvalet var fritt, men ett villkor ställdes: böckerna skulle vara nyutkomna. Jag bestämde mig för att ur den stora mängden av böcker välja sådana som jag tyckte om, som jag helt och hållet höll med, blev glad av. I samma ögonblick jag hade fattat mitt beslut, kände jag hur sällan man i själva verket får vara med om detta, att tycka om och hålla med, att lägga ned det tysta förbehållet, oppositionskampen i det inre. Uppdraget som jag hade åtagit mig, som lekman i all anspråkslöshet, förvandlades under arbetets gång till en gåva.

Gustaf Frödings *Brev till en ung flicka*, skrivna under loppet av ett år – mars 1891 till april 1892 – utgavs på hösten 1952 av Olle Holmberg.

Fröding hade svarat på en äktenskapsannons i Göteborgs Handelstidning, inte för att han tänkte gifta sig, utan för att han hade lust att brevväxla med en ung

dam – ”en kvinnlig korrespondent är hvad en man behöfver.” – Brevet ger många gripande uttryck för tvånget hos Fröding att förringa och förlöjligen sig själv. – Efter så många nederlag som jag har lidit, kan man inte vara egenkär längre.” Han bodde vid denna tid på en vårdanstalt i trakten av Lillehammer i Norge för att sköta sin hälsa. Men den som läser breven, läser dem med beundran. Hans fina bilder av människor och omgivningarna uppfyller läsarens fantasi. Man vill veta mera.

Deremot har jag sett fröken Bergliot Björnson på ångbåtsbryggan. Vacker och fin – parisiskt blek, men icke blaserad, mycket lik sin fars ungdomsporträtter – från den tiden det fanns en smula vekhet i det nu hårdnade ansigtet. Och fina fröken Bergliot hade med sig lilla rödhåriga syster Dagny, nyss uppvuxen. litet tafatt och landtlig, men behagfull hon ock, på sitt vis. –

Det märkligaste i denna förtjusande bok är kanske i alla fall slutbrevet, där Fröding plötsligt är den som vet, och som uppriktigt och vänligt talar om för sin unga brevpartner vad han har erfarit.

Mig personligen nådde det brevet i ett skede, då jag som ofta förr funderade över om jag var värd den stora förmånen att få leva med här

på jorden, med andra ord, om jag gjorde rätt för mig i livet. Vi hade just talat om detta, min mor och jag. Och hon som i mina ögon har ett ovanligt glädjebringande liv att se tillbaka på, höll med om att det blev bra litet uträttat om dagarna för oss båda. Också hon kände sig betryckt av sin otillräcklighet.

En halvtimme senare hade jag hunnit fram till det sista brevet i Frödings brevväxling med den okända flickan i Göteborg.

Ert "dagdrifvarlif", som ni kallar det, behöver icke nödvändigt vara något dåligt lif. - - Beställsamt folk gör lika ofta ogagn som gagn och det lilla en människa kan uträtta är så obetydligt och äfven tvivelaktigt, att man nästan tycker att det vore lika bra om de flesta bara hölle sig stilla. - - Jag tror därför att det är högst obetydlig skillnad i värde mellan att vara verksam och overksam.

Om man emellertid känner en stark och tydlig lust att utföra något särskildt, slå ett slag för en sak, man anser god, offra sig för en idé, som man tror på, utveckla sig till den konstnär, man känner innebo i sig etc., så måste man följa den lusten, såvida man inte vill göra sig själf illa. Man må bara inte tänka att man utför något stort - man följer bara en naturlig drift, liksom när man äter och dricker. Det är möjligt att man på samma gång gör något godt eller skönt, men ingen vet något om den saken.

Jag har alltid varit glad över att jag lärde känna Harry Martinsson som ung. Han, om någon, hade den "ungdomens kosmiska glans över pannan» som Hagar Olsson talar om i en av sina böcker. Bilden av en ung sjöman i grå ulltröja, som med ett fång ved på armen kommer in i Moas gästfria kök i Ösmo-stugan, hör till mina älskingsminnen. Det lyste om honom då, liksom det lyser av minnet nu.

Men jag har också inbillat mig att det var lättare för ett ungt sinne än för ett mera stadgat att förstå vad Harry Martinsson menade med sin förtrollande lek med ord och verkligheten. Han brukade komma och hälsa på oss på Tidevarvets redaktion ibland, på den tiden då doktor Ada Nilsson och jag förde vårt kanske litet omaka, men av inre samförstånd burna befäl på tidningen. Han delgav oss sina erfarenheter av människorna och universum, blommorna och vetenskapen, konsten och tekniken. För den föga införsatta blev tankegångarna ibland halsbrytande. Men jag tyckte att jag förstod vad han sade på andra vägar än förståndets, att jag fattade med ögon, öron och alla sinnen liksom ett barn.

Med åren ändrar sig en del. När jag nu läser Harry Martinsons

Dikter i följd – i en samlad upplaga som ger överblick, i serien Vår tids lyrik, 1952 – är det två drag i dem som jag sätter ännu högre än de färgstarka ögonblicksbilder från världens alla hörn och de svindlande sammanställningar, som tjusade så starkt då. Det är ömheten och barmhärtigheten. Så här lyder den lilla dikten Övertalning:

Inget skrämmande i berget, mitt barn.

Inget skrämmande i skuggorna omkring oss.

Inget skrämmande i enarna, som hasta efter oss

Det är bara natten, inget skrämmande.

Lilla handen i min hand.

Det blir så när det blir natt, barn.

Elsa Björkman-Goldschmidts levnadsteckning över Harriet Löwenhjelms var en vemodig bok, trots sitt skimrande liv och sin lustiga fantasi. Den kvarlämnade intrycket av den stora konstnärligheten, som inte kan komma till blomning, och kanske ännu mera av Harriet Löwenhjells egen ouppfyllda längtan. Egendomligt nog ger den samling av Brev och dikter som Elsa Björkman nu har givit ut ur sin bortgångna ungdomsväns kvarlåtenskap ett annat

intryck. Det vemodiga ödet står kvar, liksom Harriet Löwenhjells kommentarer till liv och död – rörande, tappra.

**Vårt liv är en underlig skimrande skänk
som vi leka med dag efter dag
men det kommer, det kommer en stund,
betänk
då den skrumpnar under vårt tag.**

Men samtidigt uttrycker hon i breven ett medvetande om sina resurser som tyder på stor styrka och en mognad som man tidigare inte sett så klart.

**Någon målare blir Jag väl aldrig
men min ärolystnad sträcker sig blott
till att finna ett sätt, hvilket som helst
bara det är mitt eget, att kunna göra
något färdigt. Just idag känner jag mig
nog rätt hoppfull. – –**

Eller i ett senare brev:

**– Sir du jag förstår inte det där sättet
att man vill pigga på och göra en karaktär af den man håller af. Då är det som man håller af något som skall bli och inte det som är. Men jag har inget sinne för sånt, för mig är ett barn något lika berättigadt och färdigt som som en fullvuxen. –**

Harriet Löwenhjells Brev och dikter är en märklig, en betagande bok, från den första sidan till den sista – Elsa Björkmans ”Revisionsberättelse” däri inbegripen.

Liv och uppståndelse är gnistan i Hagar Olssons senaste skådespel, *Kärlekens död*. I de underliga människorna i boken återfiner varje människa sin speciella dödsplåga; ånger eller ensamhet, trötthet eller förtvivlan, förfärande egoism eller isande vanmakt. Men här finns uppståndelse också från

tråkigheten. Så trist får livet inte bli, det sköna, härliga, att fåglarna slutar att sjunga.

- Nej, nej, det är inte slutet ... Det får inte ske! Säg ni inte leendet, ljuset? Det var livet som tändes i mörkret, innanför skalet... Det är så som undret sker...ett litet embryo som tänds ... Det nya hjärtat!...

Carin Hermelin

Skottkärran

ur Dagboksblad och skisser

När jag var aderton år, skulle jag få resa utomlands på ett år och spela fiol. Det var året efter Versaillesfreden, och jag hade knappast vaknat upp till den verklighet, där en utlandsresa var en praktisk möjlighet. Men jag hade hört jämnåriga flickor på en bal i Jönköping berätta för varandra:

– Du förstår, jag arbetar med händer och fötter för att komma ut, men jag vet inte om pappa och mamma vill.

När jag gjorde klart för mig, att världen bokstavligen låg mig öppen– utan att jag behövde övertala mina föräldrar till något, som de inte önskade – då ilade det genom kroppen av lycka och förväntan, och jag kände hur hjärtat ställde sig på tvären i bröstet, så där, som det gör, när man är mycket ung och känner att *L i v e t* är strax inpå. Och så frågade min mamma:

– Har du lust att resa? Jag vet inte, vi kanske har bestämt det där litet hastigt och utan att fråga dig.

– Visst har jag lust, svarade jag då, jag är förtjust. Du må tro att andra flickor måste arbeta med händer och fötter för att få komma ut!

Det året lade de om vägen mellan Gripenberg och Långebron. Det var en smal och vacker väg, med höga dikesrenar och en allé av lönnar som på långt håll talade om för den vägförande att nu kommer det snart en herrgård. När biltrafiken tog fart efter kriget blev vägen emellertid otillräcklig, den gamla vägbanan revs upp och de lade en rak och bred sträcka över kärrmarken ungefär mitt för Svarta Grinden, som leder in till Gripenbergs park.

De måste också spränga en del vid Galgbackens fot, där berghälarna sköt ut för långt. Men om kvällarna ställde vägarbetarna sina skottkärror, spadar och korpar till vila på sprängplatsen, innan de cyklade hem i sommarskymningen.

Jag såg de där verktygen en augustikväll i samma månsken, som brukade tvinga oss att hålla äppelvakt i trädgården. Och jag såg dem en varm septembermorgon, när björklöven blänkte mörka i solskenet. Dimmorna, som dansar över Svartån om sommarkvällarna i långa, kalla

stråk, och trastsången uppe i parken som klingar ut i full prakt efter sommarregnet, allt som var mig förtroget och dyrbart kom att innefattas i synen av de vilande arbetstillbehören i Galgbackens hägn.

När vagnen till slut en högtidlig stund förde mig till Tranås, där jag skulle ta snälltåget för att börja min första fullvuxna resa ut i den lockande världen, då tänkte jag:

– Vad som än händer mig därute, om jag också träffar aldrig så underbara människor och blir aldrig så kär, så skall jag inte låta locka mig att stanna utan komma hem igen. Och om det blir svårt att stå emot, skall jag tänka på den här platsen med björkarna och ån och vägarbete och de trogna skottkärrorna och människorna, som inte vill mig något ont – och så skall jag komma ihåg att vad jag helst vill, det är att komma hem igen.

Så for jag och blev ganska lycklig och lärde mig att spela rätt vackert och fick se att en svensk flicka kan ha det bra också i främmande land. Men skottkärrorna behövde jag inte tillgripa för att komma hem igen. Jag visste inte då att för den som på allvar ställer upp ett sådant skydd mellan sig och livet, är det ingen risk att bli överrumplad av de stora passionerna. En sådan människa bränner inte sina skepp.

Jag valde alltså det välkända framför äventyret, föredrog stil framför passion, tog åskådarplats istället för en roll i dramat. Men livet är rikt och inte ens ett sådant ställningstagande kan göra det grått. Jag har mött det fullt av aldrig upphörande spänning och skönhet – men alltid i rörelse, liksom på resa – en ständigt oavslutad, ny och romantisk resa.

Frau Lukesch

ur Dagboksblad och skisser

Den 18 oktober 1951 vaknade jag i Berlin, till mitt nya arbete som ställföreträdande församlingssyster eller social kurator – hur man vill uttrycka det – i Svenska Victoriaförsamlingen. Ett par dagar senare reste kyrkoherde Jansson å tjänstens vägnar till Sverige. Han gav mig ett enda uppdrag.

– Glöm inte fru Lukesch, var hans avskedsord.

Hon låg på Röda Korsets sjukhus i Jungfernheide, en bräcklig medelpunkt i det stora komplexet. Den utmärglade kroppen talade sitt tydliga språk. Ögonen var slutna, hon var stundtals utan medvetande. Men sjukvårdsbiträdet ropade henne energiskt tillbaka från den trevande färden mot en okänd gräns:

– Frau Lukesch, Frau Lukesch, Sie haben Besuch!!

Efteråt fick jag veta vilken god människa hon hade varit, vilken trofast vänskap hon var mäktig, hur man, barn och vänner hade litat på henne, tytt sig till henne. Hon hade kommit ut till Berlin med sin svenske man. Han förolyckades vid ett bygge och hon tog ensam hand om barnen. Så gifte hon om sig med en tysk och blev en god mor också för hans barn. Hon var en enkel kvinna, som det brukar heta, men stark till kropp och själ.

Där, vid hennes sjuksäng, som snart skulle bli hennes dödsbädd, visste jag ännu ingenting om henne. Men så slog hon upp ögonen och jag lärde känna henne, en varm och vänlig, lättsam människa med obruten inre kraft. Hon sade några korta ord om sin sjukdom, liksom för att orientera mig. Sedan talade hon inte mera om sig själv.

– Jag hoppas att syster skall trivas i Berlin – att arbetet inte skall bli för tungt – -. Rösterna var moderliga. Men sedan förmådde hon inte mer.

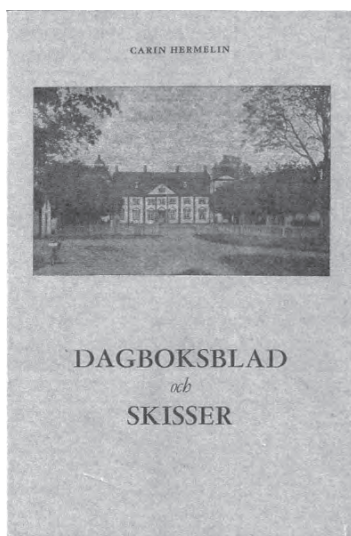
Nästa dag stod en liten gråhårig tysk med rödgråtna ögon utanför Svenska kyrkans grind. Han frågade efter kyrkoherden. Det var slut nu. Hon hade somnat in för alltid. En sådan patient skulle de aldrig mera få på

sjukhuset, hade doktorn sagt. Hon hade varit avdelningens glädje. Det var som om hon kom från ett helt annat människoslag, hade doktorn sagt.

Mannen kände mig inte, han talade lika frimodigt för det.

– Hennes församlingssyster, den nya, var hos henne i går!

Han föreföll belåten med detta, och jag tänkte ett ögonblick på människors egendomliga förmåga att ända in i dödens närhet blanda ihop smått och stort. Men så började jag förstå att det verkligen var viktigt för svenskarna i detta krigshärjade Berlin att fosterlandet upprätthöll en levande förbindelse med dem; landsmännen därhemma, kyrkan, allt vad det innebär av barndomsminnen och älskat modersspråk, av samhörighetskänsla och högtid. Med denna nya insikt kände jag mig invigd till arbetet i den levande förbindelsens tjänst. Och det var fru Lukesch's verk. Det var hon som under sina sista dyrbara levnadstimmar hade tagit sina sista krafter för glädjen att få hälsa den okända budbäraren från Sverige välkommen till Victoriaförsamlingen.

På Fogelstad - Vårkursen 1926

ur Dagboksblad och skisser

Rektorn berättade om Tolstoy och läste högt ur hans berättelser. Det var oförgätliga timmar.

Så långt jag kan minnas tillbaka har Honorine invigt oss, sina småsystrar och senare sina elever av alla de slag i de stora diktverken. Niebelungensagan hörde jag av henne när jag var skolflicka, Heidenstams Karolinerna långt tidigare. Historien om den helige Franciskus och om Schweitzers Vördnad för livet kom senare, liksom Vilhelm Grönbechs mäktiga verk och indianboken Långa Lansen.

Det avsnitt ur Rektorns historiskt-politiska översikter, som vi på Medborgarskolan brukade kalla "Sagan om Parlamentet", var också karaktéristiskt för henne emedan det var så åskådligt och färgstarkt och gjorde ett invecklat stycke nutidshistoria levande.

Men nu, 1926, var det Tolstoy.

Jag har inte återvänt till källorna, det vill säga icke sökt upp berättelserna i Tolstoys egna böcker, eftersom erfarenheten säger mig att så som Honorine berättade dem på Fogelstad och så som de lät när hon läste dem högt, kommer Tolstoy aldrig att kunna skriva mera! Men jag vet vad de handlade om.

Vi hörde om soldaten som lydde order, vanemässigt, tanklöst, pliktuppfyllande – ja "oskyldigt" kanske – och som på grund av detta störtade en medmänniska i fängelse och fördärv. Han grubblade över sammanhanget tills han själv gick under i förtvivlan över sin delaktighet och skuld.

Eller vi läste om läraren som upptäckte ett gryende konstnärskap hos ett av de fattiga ryska barn som han undervisade. Gossen kunde Skriva – en gång skulle han komma att kunna skriva. Läraren visste att han fått bevittna ett under, begynnelsen till en skapande kraft, som hans ögon knappast hade rätt att skåda.

Rektorn undervisade själv i modersmålet. Hon inspirerade oss att skriva uppsatser, som självklart ingick i arbetet. Jag tror att jag därvid ibland fann

vägen till det hemlighetsfulla rum, där man, känner sig lyckligt utlämnad åt sitt ämne, ensam med motivet och språket.

Vi bodde, tre kamrater, som aldrig störde varandra, i ett av de stora vindsrummen två trappor upp i Skolans byggnad. Där delade vi skrivbord. Jag brukade sitta vid hörnet och minns det som platsen för ett nästan sorglöst arbete.

Men nu led vårkursen mot sitt slut. Midsommar stod för dörren och vi väntade gäster. Min syster Ingeborg skulle komma till Fogelstad efter sitt andra år i Uppsala, och Elin Wägner väntades från Stockholm.

Fogelstad gård hade egen dansbana, uppbyggd på gräsmattan i ett hörn av parken, bakom Stora huset. Den avskilda platsen omhögades av stora träd och trädgården låg näst intill. Här förtätades sommarstämningen med sin fågelsång, sin doft av löv och gräs till en nästan förtrollad värld. Midsommaraftonens gamla herrgårdstraditioner med spelmän från gården och gemensam dans kunde inte ha fått en skönare inramning.

Sedan vi lekt med barnen och dansat en stund avbröts nöjet i kvällningen av en mild regnskur. Den tvang oss att krypa in under en stor gran invid dansbanan. Granen var så vid att vi kunde stå eller sitta bekvämt under dess hängande grenar. Av vår körledare Maj Sondén hade vi under kursens gång lärt oss att sjunga i stämmor. Närhelst det passat oss, i köket, vid disken eller under kafferasten hade vi brukat ta oss ett par sånger. Nu klingade snart ”O, du lummiga lund” och ”Nu blommar blå förgätmigej” under granens valv, två- eller trestämmigt, fast och rent ända till sista versen.

Jag tyckte att vi steg på självständiga vingar mot en okänd höjd, vi som kunde allt!

Men kvällen skymde och dansen tog slut. Ebba Richter, Dagmar Lundgren, Ingeborg och jag beslöt att gå ut i skogen och invänta soluppgången. Allt var nytt för oss, friheten, kamraterna, den långa sommarnatten. Så hade vi aldrig upplevat midsommar förr. Vi följde landsvägen och vandrade in i skogen åt Strömkärrshållet. Där var daggvätt och trolskt med linnearankor över tuvorna och doftande pyrola i mossan. När vi sommarfrusna och utvakade återvände till skolan sken solen redan över gårdsplanen.

Vi uppsökte våra kvarter i det överfyllda huset. När jag frampå förmiddagen kom ner från vinden fann jag Ingeborg nedbäddad i Rektorns skrivrumssoffa, ännu sovande som ett barn. Lyckokänslan fyllde mig igen, utan marginal.

Själv var jag inte närvarande när det hände, men Honorine har berättat att Elin Wägner kom upp på hennes rum, kanske för att draga sig undan vimlet en stund. Honorine gav henne mitt uppsatshäfte i handen. Elin Wägner läste igenom det och sade till Honorine:

– Flickan kan ju skriva!

På gräsmattan med de nyplanterade äppelträden framför skolan mötte jag en stund senare Elin. Hon kom fram till mig, tog mig lätt i famn och talade om sin upptäckt. Hon hade tårar i ögonen. Kanske visste hon som Tolstoy att det var ett under.

– Det är så sällan man hittar någon som kan, sade hon.

Den dagen kom då vi måste säga farväl till skolan och till varandra. Jag reste hem till Gripenberg med undret i tankarna. Efter en tid kom ett brev från Elin Wägner, som föreslog att jag skulle skriva några småsaker för Tidevarvet, på försök, om mina föräldrar, kanske, eller om gården och livet på Gripenberg. Men de måste vara konkreta, man skulle se vad de handlade om.

”Du skall få litet betalt, lovar jag”, slutade brevet.

Ulfåsa i Östergötland från söder, förr och senare

Från vänster: Carl Hermelin, civilingenjör, intendent vid Kristofferskolan, Axel Hermelin, ingenjör, lärare vid Mjölby läroverk Gösta Hermelin, godsägare, ledamot av lantbruksakademin, Honorine Hermelin-Grönbech, rektor vid Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad, Barbro Hermelin, sångerska, Carin Hermelin, redaktör för Tidevarvet, Ingeborg Hermelin, lektor i klassiska språk i Falun, Gunilla Hermelin-Uggla, socionom och kurator

Från höger: Barbro, Carin, Ingeborg, Birgitta, Axel och Gunilla Hermelin

Gripenberg

